

GUBČEVO KRONANJE IN SMRT

BRATKO KREFT

Zadnji prizor iz petega dejanja »Velike puntarije, dramske kronike iz l. 1573. v petih dejanjih.

Peto dejanje se godi v ječi v Zagrebu, zjutraj na predpustno nedeljo l. 1573. V ječi so puntarski župnik Babič, umirajoči kmet Matkalič, ki so mu rablji odsekali roke, ker je bil puntarski bobnar, Matija Gubec, Ivan Pasanec, ki je ubil otroka svoje žene, ko je izvedel, da ga je spočel Taši, Ilija Gregorič, vojaški vodja kmečkega punta, bolni in obupani Gušetič, Gubčeva in Pasančeva žena, Gubčeva hči Mara, ki so prišle, da bi se poslovile od na smrt obsojenega Gubca in Pasanca.

Ko se poslavljajo, se odpro vrata in v ječo vstopita vojskovodja Alapič in vitez Gregorijanec, ki je vinjen; z njima so prišli rabelj in drhal, ki se norčuje iz jetnikov. Prizor Gubčevega kronanja je pisan po najnovejših ugotovitvah dr. Šišiča. Ugotovil je namreč, da Gubec ni bil kronan z razbeljeno krono, temveč z navadno železno krono. S kronanjem so ga hoteli osmešiti. Vlekli so ga po zagrebških ulicah, našemljenega kot kmečkega kralja in ga nato na morišču razčetrili. Prav tako ni res, da bi se bil hotel Gubec oklicati za kralja. To so mu podtaknili nasprotniki, bržkone zato, da bi opravičili svoja grozodejstva. Župnik Babič je zgodovinska oseba. V drami ima najprej posredujočo vlogo, dokler po težki preizkušnji ne prestopi odločno na Gubčevo stran. Zato ga tudi z njim vred zapro.

Matkalič je že vse dejanje v agoniji in ko zasliši mrtvaški zvon, ki naznanja Gubčevo in Pasančevo smrt, se mu zazdi, da sliši zvonove, ki zvone k puntu, kakor ob koncu prvega dejanja. Komornik je »neznani junak« kmečkega punta. Pomagal je nekaterim, da so pobegnili. Njega so po naključju ujeli in ga vlekli na natezalnico, da bi izvedeli od njega vse podrobnosti. Pri torturi je zblaznel.

OSEBE ZADNJEGA PRIZORA:

Podban Gašpar Alapič, poveljnik banske vojske, Stjepko Gregorijanec, vitez.

Jetniki: Ivan Babič, župnik, Matija Gubec, Ilija Gregorič, Ivan Pasanec.

Mihajlo Gušetič, Ivan Matkalič, puntarski bobnar, blazni komornik.

Gubčeva žena, Pasančeva žena, Mara, Gubčeva hči.

Rabelj s pomočniki, ječar, pijana drhal, Uskoki, vojaki, pustne šeme, trobentači.

Alapič: (stopi v sredo ječe) Matija Gubec in Pasanec! Naprej! Na zadnjo pot!

Gubec: Pripravljena sva! (Ječar ju odklene od stene. Ženske za-jočejo.)

Pasanec: Nikar ne jokajte, ženske! Tudi meni je odleglo. Čutim, da mi je bog odpustil. Molite za kmetije, ki jim boste zdaj same gospodarile!

- Gubec: Zbogom, žena! Zbogom, Mara! (Se poslednjič objamejo.)
Pasanec: Zbogom, žena, pazi na hčere!
Gregorijanec: Fej, detomorilec! Zverina!
Pasanec: Ne boš me več, Gregorijanec! Moj poslednji sodnik bo On!
Župnik: Na sodni dan se bodo eni znašli na levici, drugi na desnici!
Gregorič: Mislim, da se bo Stjepko sprehajal sem in tja. (Malo smeha.)
Gregorijanec: Ne boš se več dolgo norčeval!
Alapič: Začnimo! (Skrita trobentača zatrobentata, boben zabobna.)
Matija Gubec, napočil je slavnostni trenutek tvojega povišanja! (Smeh med Alapičevim spremstvom.) Zato te bomo zdaj okronali za prvega kmečkega kralja ...
Gubec: Pustni norci!
Gregorijanec: Pustni kralj!
Župnik: Božja kazen naj vas zadene!
Matkalič: (Se za trenutek prebudi.) Nikar ne vpijte in se ne smejte, ljudje božji, bobnar Matkalič mora spati! (Spet pade v nezavest.)
Župnik: Sramuj se, Stjepko! Lahko bi prišel trezen sem! (Smeh.)
Alapič: Mir! Stopi naprej, kralj Gubec, da te okronam z železno krono! (Smeh.)
Gubec: Ne norčujte se, vam pravim! Kakor sem ves zbit, vas nekaj še vedno lahko premlatim, da ne boste videli več pomladanskega sonca. (Za trenutek se je iztrgal iz rok hlapcev, enega je podrl, toda že v naslednjem trenutku priskočijo drugi in ga vržejo na tla.)
Župnik: Matija, miruj!
Gregorič: Psi! Pustite ga! Čeprav je kmet, je bolj vreden kraljeve krone, kakor marsikdo, ki jo nosi!
Gubec: (Skoči na noge.) Nisem hotel postati kralj! To ste nam podtaknili! Hotel sem staro pravdo! Ne boste nas zasmehovali in če me pri priči ubijete!
Alapič: Zgrabite ga!
Gregorijanec: Zvijte mu roke! Naj poklekne! (Gubec se bori z njimi, ženske jočejo.)
Mara: Oče, nikar, močnejši so! Sprejmi krono! Krona našega trpljenja je!
Gubec: (Že kleči, skozi zobe.) Takšna sramota!
Gregorič: Razbojniki! (Trobente in kravji rogovi.)
Rabelj: (Z železno krono v roki.) Matija Gubec, okronam te za kmečkega kralja! (Trobente in kravji rogovi. Smeh. Krohot.)
Župnik: (Po smehu in kriku Alapičeve tolpe, ki je kričala: »Živijo kmečki kralj!«) Matija, tudi Krista so zasramovali, ko so ga okronali s trnjevo krono. Potrpi!
Gubec: (Prenaša z velikim samozatajevanjem.) Bom.

Alapič: Naprej! Na ulice! Naj ljudstvo vidi svojega kralja!
(Trobente.)

Gregorijanec: Haha, pustni kralj!

Rabelj: Kralj vseh norcev!

Alapič: Dajte mu žezlo v roke!

Gregorijanec: Ogrnite ga s plaščem! (Ogrnejo ga z raztrganim plaščem, v roko mu dajo kos železa.)

Gubec: Zbogom, žena, prijatelji!

Pasanec: Zbogom! (Ženske jočejo in jim slede.)

Župnik: Bog z vama!

Gregorijanec: (Pri vratih.) Narod, pozdravi svojega kralja!
(Kriki: »Živijo, kralj Gubec!« Smeh.) Pokleknite pred njim, ki vam je hotel vladati! (Smeh, krohot. Nekateri pokleknejo. Nekdo zakliče: »Slava pustnemu kralju!«)

Gregorič: (Ves pobesnel.) Zverine morilske! Pustne šeme! Le posmehujte se, le vpijte! Toda zdaj kličemo tudi mi! Živel punt! Živel kmečki kralj, Matija Gubec! (Vsi jetniki slede Gregoričevemu kriku. Med Alapičevim spremstvom zmešnjava.)

Alapič: Naprej! Kaj še čakate? (Spet trobente. Krohot, kriki. Vrata ječe se zapro. Na odru vsi nepremični. Slišijo se kriki in koraki. »Živel kralj Gubec! Živel pustni kralj! Haha!« Zvonjenje kravjih zvoncev. »Ali slišiš kravje zvence, kako ti pojo? Haha!«)

Matkalič: (Se vzdrami.) Ali niso bili pravkar ljudje tu? Zebe me! Pokrij me, Gubec! Ne zameri, če sem včasih preveč bobnal! Veš, bobnal sem, kakor mi je tolklo srce! Zato sem sedaj tako truden. (Spet zaspi. Zunaj oddaljeni kriki: »Živel kralj Matija Gubec!«)

Gregorič: Kakor največjega razbojnika ga ženo! In bog vse to gleda!

Župnik: Ne preklinjaj boga v zadnji uri!

Gušetič: Na Golgoto pelje naša pot...

Gregorič: (V velikem trpljenju.) Ne na Golgoto! Ta kri mora vzkleti! Ne verujem v Golgoto, verujem v vstajenje! Kje je pisano, da mi ne smemo živeti? Zakaj naj nam daje življenje samo trpljenje in smrt? Ali res ne bo nikoli vzkliko iz tega trpljenja naše življenje? Zakaj molčiš, župnik?... Vse molči... Nebo in zemlja molčita, ko kmet trpi, le kri kriči in teče, teče... (Vrata se odpro. Vstopi ječar.)

Ječar: Kaj zijaš, bedak! Nič več ti ne pomaga. Zakaj nisi bolje bežal? Samo skrb imam z vami, ko bi rad gledal Gubčevo kronanje. Še tega vzemite v svojo sredo! Nikjer drugje ni prostora zanj. (Vojak sune v ječo komornika, ki obstoji sredi ječe. Ves raztrgan je, razmršen, blazen. Vsi ga začudeni gledajo.)

Komornik: (Blazno.) Oprostite, da motim. Škofov višji služabnik

sem. Nekoč sem bil kmet, nato vojak, nato škofov in banov služabnik. Zelo važna služba!

Župnik: Saj te poznam.

Komornik: Ne spoznam vas, prevzvišeni! (Se klanja pred njim.) Oprostite, Uskok me je udaril po očeh. Slabo vidim. Haha, sinoči sem pomagal baronu, da je zbežal. Ušel je, mene so pa ulovili. Pretepli so me, mučili... Nimam sreče. Haha, prevzvišeni je prišel ves divji od Tahija.

Župnik: Zakaj?

Komornik: Hotel ga je spreobrniti. Saj veste, Tahij je luteran. Čez prag ga je vrgel. S poslednjimi močmi, haha! To mi je kar všeč od Tahija. Do konca se je držal! Kako se bo neki ta zadevica končala na onem svetu? Vse skupaj mi je postalo zadnje čase zelo sumljivo.

Župnik: Zakaj?

Komornik: Rad bi vedel, kako bo tam? Ali bo prevzvišeni spet prevzvišeni, Tahij spet Tahij in kmet spet samo kmet?

Gregorič: Kmalu boš izvedel.

Komornik: (Ves vesel.) Ali res? Tudi cesar me zanima. Nekaj ni v redu. Prej je bil protestant, sedaj je papist in niti prej niti zdaj mu ni bilo nič mar za nas.

Gušetič: Ne utegne.

Komornik: Človek ni pameten! Tudi dober ni. Zakaj se niso spuntali vsi? Da, da. Jaz sem blazen, toda moje misli so pametne! Natezalnica zbrihta! Ko se rodi človek, je kakor nepopisan list. Dokler ne zna pisati, pišejo drugi po njem, da, da, jaz vem, ker sem pismen. Zato se tam bere, kar pravijo drugi. Malokdo se nauči sam pisati. Še manj jih je, ki si upajo napisati, kar mislijo. Haha, to so vam tički!

Župnik: Ti si pravi filozof!

Komornik: (Ves vesel.) To mi je rekel tudi prevzvišeni, zdaj pa me je vtaknil v ječo. Zakaj ima vsaka stvar svojo senco?... Samo tema je brez sence, ker je brez luči... In zdaj živimo v temi... Nikar me tako ne glejte! Dober človek sem! Nikogar nisem izdal. Ne mislite, da me je poslal prevzvišeni, čeprav nosim njegovo obleko. (Tiše.) Tisto, kar je tu notri, je vaše! Srce!

Župnik: Saj te poznamo, samo nikar ne govori tako!

Komornik: Vem, da me težko poslušate, toda meni je hudo. Ali je res Gušetič izdajalec? Kar stiska me! Govorim, da ne jočem. Biti puntar in jokati, bi ne bilo spodobno... Kakor večnost so ti trenutki... Zakaj je zemlja tako hladna, da je nismo mogli ogreti? Zakaj se svet vrti tako počasi?... Tu nekaj ni v redu. (Zamišljen sede.)

Matkalič: (Se spet zbudi.) Kje sem? Kdo govori? Kam sta šla Gubec in Pasanec? Moj bog, ali sta šla na svobodo? (Komornik se je blazno zamislil v svoje misli.)

Gregorič: Šla sta.
Matkalič: Za njima grem. Zakaj me niste zbudili? Hočem biti tam, kjer sta onadva. Zakaj se venomer vse tako ziblje okrog mene? (Zunaj začne zvoniti mrtvaški zvon.)
Župnik: To se ti samo zdi.
Matkalič: Čujte! (Prisluhnejo.) Moj bog! Zvoni! (Se dviga.) Spet zvoni! To je zvon z Brdovca! Poznam ga, Gregorič zvoni k puntu! Le poslušajte! (Prisluhne.)
Župnik: (Se pokriža in moli.)
Gregorič: Mrtva sta!
Gušetič: Punta je konec! (Izbruhne v krčevit jok.)
Komornik: (Jih motri vprašujoče.) Kaj?
Matkalič: Kaj sanjaš? Ali ne slišiš? To je spet punt! Bim-bam...
Gregorič: Pomiri se, Matkalič, ne vstajaj!
Župnik: Pusti ga! Njegovi poslednji trenutki so. (Je pokleknil.)
O, gospod bojnih tram, oprosti mi grešniku, ker ne morem ljubiti svojih sovražnikov!
Komornik: Premaknimo zidove! Odprimo vsa vrata!
Župnik: Odpusti mi, ker ljubim pravične in sovražim krivične, vse zatiralce bednih in slabih, ki hudo delajo na tem svetu...
Matkalič: Tiho! Ne slišim več!
Župnik: ...ki so edini krivi, da se je dvignila kmečka raja...
Gušetič: ...padla in izkrvavela!
Župnik: ...daj pokoj Gubčevi duši in vsem dušam, ki so in ki še bodo iz tega punta po mukah in trpljenjih k tebi prihitele! Odpusti jim njih grehe in jim vsaj v svojem kraljestvu dodeli pravico in srečo, ki je tu niso bili deležni!
Gušetič: O bog, zakaj si nas zapustil?
Gregorič: Ne joči več, Gušetič! Ne boj se! Veruj v svobodo, kakor veruje župnik v svojega boga, kakor je Gubec veroval v staro pravdo in jaz v pravico trde kmečke pesti.
Komornik: Tiho! Zdaj slišim zvonove tudi jaz!
Matkalič: Vedno bolj zvoni! Zdaj se oglašja stubiški zvon! Gubec! Zvon iz Pušče. Saj že grem, Gubec! Bambrbam, bambrbam. (Začne peti.) »Le vkup, le vkup uboga gmajna!« Vsi morajo peti, ne morem sam!
Komornik: (Začne peti in koraka blazen v taktu v krogu po celici.) Heja, hejo!
Gregorič: (Pomaga peti.) »Za staro pravdo zdaj bo drajna!«
Župnik: (Še vedno kleči, roke drži v molitvi in tudi pomaga peti.)
Vsi: Heja, hejo!
Zimzelen za klobuk,
punt naj reši nas tlačanskih muk!

(Petje tudi v ostalih celicah. Gušetič joče, Matkalič počasi pada. Puntarska pesem odmeva kòt žalostinka. Počasi.)

Z A S T O R.